

TVORBA PRIDJEVA HRVATSKIM DOMEĆIMA OD IMENICA LATINSKOG I GRČKOG PODRIJETLA

Vinko Friščić

Objavljeno je nekoliko kraćih rasprava o hrvatskoj tvorbi pridjeva latinskog i grčkog podrijetla, koliko mi je poznato po radovima dostupnim širem krugu čitalaca.¹ Raspravljajući o tudicama podrijetlom iz klasičnih jezika lingvisti ističu mogućnost njihova dobrog uklapanja u hrvatski jezični sustav.² Treba, dakle, opisivati tvorbu pridjeva od usvojenih imenica u suodnosu s mogućnosti njihova uklapanja u hrvatske jezične obrasce, a dobro uklapanje znači da se pridjevi kao izvedenice mogu prikladno tvoriti od preuzetih stranih riječi po istim obrascima kao i pridjevi od hrvatskih riječi. Stoga su lingvisti predložili načelo da se pri usvajanju strane riječi daje prednost onoj koja se lakše uklapa u štokavski sustav,³ odnosno kojoj je mogućnost izvodljivosti obilnija,⁴ tj. podesnost uklapanja u analogne tvorbene, paradigmatne, sintaksne i druge jezične obrasce. Prema tome, kada se raspravlja o tvorbi pridjeva od usvojenih stranih imenica, onda je potrebno prosuđivati i opisivati je u suodnosu sa sufiksnom tvorbom pridjeva u suvremenom hrvatskom književnom jeziku.

Ovdje se govori o tvorbi kadgod se neki pridjev može protumačiti kao izvedenica od preuzete imenice iz stranog jezika ili kada se takav pridjev može izvesti po obrascima sustavne tvorbe pridjeva u hrvatskom jeziku, tj. kada je u upotrebi najmanje imenica i izvedeni pridjev ili je takav pridjev izvodljiv, bez obzira da li su u upotrebi i da li postoji potreba tvorbe izvedenica za ostale vrste riječi. Tako npr. pridjeve *difuzan* (određeni oblik *difuzni*) i odnosni pridjev *disperzni* možemo protumačiti tvorbom od imenica difuzija i disperzija odbacivanjem završetka *-ija* i primetanjem dometka *-(a)n* ili *-ni* (difuzna rasvjeta, disperzna faza i disperzno sredstvo u koloidnom sistemu). Što takve pridjeve, kao u tim primjerima, možemo također proizvesti preobličivanjem neposredno iz latinskoga zamjenjivanjem (*diffusus*, *dispersus*) ili posredno iz njemačkog (*diffus*, *dispers*) dodavanjem dometka ili iz kojega drugog jezika, ne treba smatrati zaprekom da općenito govorimo o takvu obrascu pridjevske tvorbe. Inače ne bismo imali potrebnu slobodu u jezičnom stvaralaštvu po

¹ V. Friščić: O pohrvaćenim pridjevima latinskog i grčkog podrijetla s obzirom na stručnu medicinsku terminologiju, *Jezik*, II, str. 111–113; V. Gortan: O pohrvaćenim pridjevima latinskog i grčkog podrijetla u medicinskoj terminologiji, *Jezik*, III, 72–73; V. Gortan: O tvorbi pridjeva od imenica na *-ija*, *Jezik*, III, 110–113.

² R. Katičić: Terminologija u suvremenoj lingvistici, *Jezik*, XIII, str. 138.

³ S. Babić: Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika, *Jezik*, XI, str. 68.

⁴ B. Finka: O usklađivanju jezične norme s jezičnom prirodom, *Jezik*, XIII, str. 131.

potvrđenim i ovjerenim obrascima tvorbe riječi što je jednako važno za znanstveni jezik kao i za umjetnički.

Međutim, važna je pojava da se pri preuzimanju pridjev ne razlikuje mnogo svojim oblikom od stranoga pridjeva te pri tome strani dometak, grčki *-ikós* ili latinski *-icus* postaje u hrvatskom *-ičan*, a *-alis -alan, -arius -aran* itd., npr. *alkaličan*: *alcalicus*, za razliku od *alkalan*: *alkalija*, *paradoksalan*: *paradoxalis*, za razliku od *paradoksan*: *paradoks*, *hipertrofičan*, *atrofičan* (lat. *atrophicus*, grč. *átrofos* = slabo hranjen), dok po tvorbenom obrascu pridjevi glase *hipertrofan* i *atrofan* prema imenicama hipertrofija i atrofija. Isto su tako preuzeti pridjevi *deficitarni* i *parasitarni*, *suficitaran* i *sufiksalan*, dok po sustavnoj pridjevskoj tvorbi imamo *deficitni* i *parasitni* prema imenicama deficit i parazit, *suficitan* i *sufiksan* prema imenicama suficit i sufiks.

Iscrpan rad S. Babića: Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku⁵ daje dobru osnovu da se i pridjevi od preuzetih stranih imenica mogu opisivati i izvoditi prema obrascima pridjevske tvorbe u hrvatskom jeziku.

Tvorba pridjeva od imenica sa završetkom na -ija

a) Pri tvorbi pridjeva od usvojenih imenica na *-ija* završetak se odbacuje najčešće u onih imenica, kako to tumače Gortan i Babić, u kojih nakon odbacivanja završetka *-ija* preostaje takav ostatak koji je također imenica, npr. filozofija, filozof, filologija, filolog, mikroskopija, mikroskop. Prema tome pridjevi glase: filozofski, filološki, mikroskopski. Babić je tu pojavu, kada se pridjev odnosi na dvije imenice od iste osnove, tj. kada su obje u bliskoj vezi, nazvao sekundarna mutacija (Rad, 344, str. 98), npr. čovjek i struka kojom se on bavi, sprava i metoda rada, kao što to imamo u imenicama mikroskopija i mikroskop. On je pravilnost u odbacivanju završetka *-ija* proširio s obrazloženjem da ga odbacuju i takve imenice od kojih ostatak nije u našem jeziku imenica, ali se može lako pretpostaviti kao da on jest (analogijom prema sličnim imenicama), kao što su: metodološki, morfološki, osteološki, terminološki, siderurški, za koje možemo pretpostaviti imenice: metodolog, morfolo- log itd. (str. 101).

Za ostale imenice Babić navodi da zadržavaju *-ija* pri tvorbi pridjeva, većinom zbog glasovnih zapreka ili s neznatnima, a rijetko ga odbacuju one koje mogu, i to obično poduprte još kojim razlogom, npr. akademski: akademija, ima u osnovi Akadem; alotropski: alotropija, uz = an, njem. allotrop; analoški: analogija, uz = gijski, = gan, = gni, njem. analog; stereofonski: stereofonija, uz = ijski, njem. stereophonisch; itd. (str. 102).

⁵ Rad JAZU, 344, Zagreb, 1966, str. 63–256.

Pridjevi od imenica na *-ija* s dometkom *-ski* na osnovi s odbačenim završetkom odnosi su pridjevi i najčešće se tvore za dvije imenice kao što je rečeno u vezi s pojavom sekundarne mutacije. U takvih imenica rijetko dolazi potreba za kvalitativnim pridjevom.

b) Međutim, imenice na *-ija*, ako se ne odbaci taj dočetak, nisu nikako prikladne za tvorbu kvalitativnih pridjeva. U znanstvenom jeziku, kao i općenito u jeziku, kvalitativni su pridjevi potrebni. Oni znače da što ima onakvo svojstvo koje obilježava imenica ili da je što onakvo kao što pokazuje imenica u pridjevskoj osnovi. I u znanstvenom jeziku izrazita je težnja da se uzimaju oni oblici koji se značevno jasno razlikuju.

Kad god je kvalitativan pridjev potreban, onda se od imenice na *-ija*, ako nema glasovne zapreke, tvori dometkom *-an* na osnovu bez završetka *-ija*.

Takvi su pridjevi: alkalani: alkalija (alkalan destilat, tj. lûžan, alkalna otopina), alotropan: alotropija (dijamant je alotropan oblik ugljika), analogan: analogija (analogan naglasak), autotrofan: autotrofija (autotrofne bakterije), autonoman: autonomija, bakteran: bakterija (bakterne bolesti), difuzan: difuzija (razasut, razliven, difuzna rasvjeta), disperzan: disperzija (rasut, raspršen), heterodoksan: heterodoksija (inovjeran), heteromorfan: heteromorfija (raznoobličan), hidrofilan: hidrofiliija (koji ima svojstvo da stupa u uži dodir s vodom, npr. koloid može biti hidrofilan), hidrofoban: hidrofobija (koji ne stupa u uži dodir s vodom, koji se boji vode), homologan: homologija (istosmislen, istoimen), izomeran: izomerija (koji je istoga kemijskog sastava, ali strukturno različito poredanih elemenata), kriofilan: kriofilija (kriofilne bakterije, tj. koje najbolje rastu u hladnoći; prema podnošljivosti temperature bakterije su kriofilne, mezofilne i termofilne); liofilan: liofilija (koji ima svojstvo da stupa u uži dodir s disperznim sredstvom, npr. koloid može biti liofilan ili liofoban); liofoban: liofobija (koji ima svojstvo da ne stupa u uži dodir s otapalom); metameran: metamerija (člankovit u slijedu, npr. metamerna građa čovječjeg tijela); mizeran: mizerija (jadan, bijedan), periferan: periferija (obodan, okrajan, sporedan); poikiloteran: poikilotermija (poikilotermne životinje, tj. koje imaju različitu tjelesnu toplinu u zavisnosti od okolice); polimorfan: polimorfija (mногоobličan); sinoniman: sinonimija (istoznačan); submerzan: submerzija (zaronjen, submerzni uzgoj bakterija).

c) Od onih imenica kojima osnova nakon odbacivanja *-ija* svršava na *-n* kao kvalitativan pridjev služi sama osnova. Takvi su pridjevi: izokron: izokronija, monoton: monotonija, polifon: polifonija, sinkron: sinkronija, odnosno određeni oblici: izokroni, monotoni, polifoni, sinkroni.

d) Od svih imenica na *-ija* u kojih se tvore kvalitativni pridjevi odbacivanjem završetaka imamo i odnosne pridjeve s dometkom *-ni*, ako su potrebni ili ako ih nema, moguće ih je proizvesti. U istoj službi dolazi i dometak *-ski*, bilo da osnova zadržava *-ija* ili ga odbacuje. Tako ima usporednih likova od-

nosnih pridjeva bez razlike u značenju: analogni, analoški i analogijski, disperzni i disperzijski, bakteri i bakterijski, periferni, periferski i periferijski.

Pri tvorbi odnosnih pridjeva dometkom *-ni* od stranih imenica na *-ija* završetak se uvijek odbacuje; npr. hebefreni: hebefrenija (hebefrene smetnje), katatoni: katatonija (katatoni sindrom), shizofreni: shizofrenija (shizofreni simptomi). U tim primjerima osnova također završava suglasnikom *-n*, pa od dva *n* ostaje jedan.

Veoma se rijetko takvi pridjevi tvore bez odbacivanja završetka. *Babić* je u navedenu radu našao samo dva: redakcijski i stihijni, ali je usporedni pridjev s dometkom *-ski* običniji (str. 175).

e) Općenito nema kraćih pridjevskih oblika s domecima *-ni* i *-ski* kada nastaju glasovne zapreke, npr. osnove na *-c-*, ili kada bi odbacivanjem završetka preostao glasovni sklop značevno nejasan, npr. odnosni pridjev od imenica linija može biti samo linijski. Iako bi svaki pridjev koji se tvori odbacivanjem završetka *-ija* mogao imati uporedne likove s oba dometka (*-ni* i *-ski*), ipak nije tako, a razlog su glasovne zapreke ili neki drugi. Od osnova na *-z-* ima kraćih oblika s dometkom *-ni*, a s dometkom *-ski* su u upotrebi samo duži oblici (npr. difuzijski). S dometkom *-ni* nema kraćih oblika od osnova koje svršavaju s dva suglasnika (kirurgija samo kirurški) i od složenica s *-logija* kada one znače nauku (npr. geologija, biologija, arheologija). U takvih riječi obično ne dolazi ni potreba za kvalitativnim pridjevima.

Tvorba pridjeva od imenica sa završetkom na -aza, -eza, -iza, -oza i -uza

Takve je imenice potrebno posebno razmotriti stoga što su često usporedo s njima preuzeti i strani pridjevi s preinačenim stranim pridjevskim morfemom. Tako su uz imenice faza, hipofiza, osmoza preuzeti strani pridjevi: fazičan, hipofizarni, osmotičan i osmotski.

Međutim, u upotrebi su i pridjevi s čistim hrvatskim domecima na osnovi imenice latinskoga ili grčkoga podrijetla. Tvorba takvih pridjeva u svemu je jednaka tvorbi pridjeva od imeničkih osnova s jednim suglasnikom.

Kvalitativni pridjevi od usvojenih imenica s takvim završecima tvore se dometkom *-(a)n*, a gradivni i odnosni dometkom *-ni*.

Kvalitativni su npr. avitaminozan: avitaminoza, ateromatozan: ateromatoza, atetozan: atetozna, jednofazan: (koji ima jednu fazu), dvofazan, trofazan (trofazna struja), nervozan: nervoza, skrofulozan: skrofuloza, tuberkulozan: tuberkuloza, viskozan: viskoza.

Odnosni su: dijastazni (dijastazni enzimi), epifizni (epifizna hrskavica), fazni (fazni prijelaz), peroksidazni (peroksidazna aktivnost), nervozni (nervozne smetnje), protezni (protezna baza), hipotenuzni: hipotenuza.

Gradivni su npr. celulozni (staničevni, celuloza = staničevina), glukozni: glukoza.

Odnosni pridjevi od takvih imenica su češći, a kvalitativni se najčešće upotrebljavaju u određenom obliku i određenoj deklinaciji tako da među njima često nema obličnih razlika. Redovito se ipak mogu razlikovati kvalitativni od odnosnih pridjeva. Tako možemo reći npr. nervozan (razdražljiv) ili nervozni (razdražljivi) čovjek, već prema tome da li je potreban neodređen ili određen oblik kvalitativnog pridjeva. Za poremećaj se može reći samo nervozni poremećaj, tj. poremećaj zdravlja od ili zbog nervoze (nervozne smetnje srca). Ako se misli na razliku u značenju kvalitativnog i odnosnog pridjeva, neće izazvati zabunu npr. nazivi: tuberkulozni odjel (o. tuberkuloze, o. za tuberkulozu) i tuberkulozni bacil (b. tuberkuloze), tj. bacil koji se odnosi na tuberkulozu kao njezin uzročnik, ili neodređen oblik kvalitativnog pridjeva: tuberkulozan čovjek (koji ima tuberkulozu) i tuberkulozni bolesnik, kada se misli na određenog bolesnika.

Tvorba pridjeva od imenica na -ika

a) Kraći pridjevski oblici s osnovom bez završetka *-ika* tvore se prvenstveno od imenica uz koje ima drugih kraćih imenica od iste osnove: apologetski: apologetika, apologet, estetski: estetika, esteta, terapijski: terapijska, terapeut. Ima, međutim, odnosnih pridjeva s osnovom bez završetka *-ika* i od imenica uz koje nema druge kraće imenice od iste osnove: dijetetski: dijetetika, fonetski: fonetika, matematski: matematika. Većina takvih odnosnih pridjeva ima i usporedne oblike bez odbacivanja *-ika*, tj. sa završetkom *-ički*: estetički, fonetički, matematički.

Odnosni pridjevi od imenica na *-ika*, koji ga ne odbacuju, najčešće imaju dometak *-ski*. Malo ih je običnijih s dometkom *-ni*, npr. plastični (plastična kirurgija), električni, klasični. Ako ga odbacuju, onda gotovo redovito imaju dometak *-ski*: dinamski (naročito u složenicama, npr. farmakodinamski utjecaji), analitski (analitska kemija), ekonomski (ekonomska politika), matematski (matematska gimnazija, m. logika), sistematski (sistematske kategorije).

b) Kvalitativni pridjevi od imenica na *-ika* tvore se dometkom *-(a)n*, npr. egzotičan, dinamičan, ekonomičan, klasičan, logičan, metodičan, plastičan, sistematičan. Nije uobičajena tvorba od osnova s odbačenim završetkom, odnosno takve primjere nisam našao, premda često nema zapreka takvoj tvorbi (s dometkom *-(a)n* i *-en*).

Pri tvorbi nastaju glasovne promjene: $-k- + -an = -čan$ (klasičan), $-kn- = -čn-$ (klasični), $-k- + -ski = -čki$ (npr. semantički: semantik- + *-ski*).

Pridjevi kao što su analitski i genetski mogu se, dakle, protumačiti kao izvedenice od imenica: analitika i genetika. Međutim, oni se upotrebljavaju i u odnosu na imenice analiza i geneza, kao i drugi takvi pridjevi. Ako bismo i tu primijenili sustavnost u tvorbi, onda bi prema prije navedenim primjerima od imenica analiza i geneza glasila: analizni i genezni.

Tvorba pridjeva od imeničnih osnova s jednim suglasnikom

Pridjevi od imeničkih osnova koje svršavaju s jednim suglasnikom na kraju imaju dometke $-(a)n$ i $-av$ (rijetko) u kvalitativnu značenju, a $-ni$, $-eni$ (rijetko) u odnosnu značenju. Građivni pridjevi (od građivnih imenica) kao posebna značevna skupina (od čega je što ili s kakvim građivnim sastavom) imaju dometke $-(a)n$ ili češće $-ni$ (tj. određeni se oblik češće upotrebljava) i $-ev$.

a) Kvalitativni su: apokrifan, adenoidan (žljezdast), amiloidan (a. bubreg), deficitan (deficitna prehrana), fosilan, homozigotan, kristalan, kvadratan, metalan, probleman (problemniji).

b) Odnosni pridjevi s dometkom $-ni$ su npr. andoni, deficitni (deficitne bolesti), enzimni, dijetni, jubilejni, kapsulni, klorni (klorni broj), bakteriofagni, makrocitni, parasitni, participni, perikardni, piramidni, plebiscitni, sferni (sferna geometrija), tipni.

Dometkom $-ni$ mogu se tvoriti pridjevi i od osnova na $-n-$, npr. antigeni: antigen (antigena struktura virusa).

c) Odnosni pridjevi s dometkom $-eni$ od osnova s jednim suglasnikom su vrlo rijetki, npr. maseni (maseni ili utezni razlomak svake pojedine komponente u otopini), a razlog je, možda, da se izbjegne neutralizacija s pridjevom masni: mast.

d) Odnosni pridjevi od mnogih osnova stranih imenica s jednim suglasnikom tvore se dometkom $-ski$, npr. amnionski, antigenski, dijastolski, elektronski, magnetski, principski, programski, simbolski, parazitski, sistemski, tipski (»tipski koloidi«). Kao što se vidi, ima ih od istih osnova s oba dometka, $-ni$ i $-ski$.

e) Od imenica na $-ij$ odnosni pridjevi se tvore dometkom $-ski$: laboratorijski, studijski. Međutim, ako se ispred $-ij$ nalazi suglasnik $-n-$, odbacuje se $-ij$ i od te osnove se tvori pridjev dometkom $-ni$: endokrini (endokrinij, endokrini sustav, endokrine žlijezde).

Ima i drugih riječi kojima se $-ij$ odbacuje i odnosni pridjev tvori dometkom $-ni$; npr. ambulatoni: ambulatorij, senzorni: senzorij. Odbacuje se i u onih imenica koje su preuzete od polatinjenih imenica na $-ium$ u dva oblika, npr. perikardij i perikard (*pericardium* = osrđe), miokardij, miokard (običnije), endokardij, endokard (*endocardium*) tako da pridjevi glase: endokardni, miokardni, perikardni.

f) Pridjevi od građivnih imenica tvore se dometcima $-ni$, $-ski$ i $-ev$.

S dometkom $-ni$ su npr. alkoholni (alkoholna otopina), akrilatni (akrilatna proteza), fenolni (f. derivati), fosforni (fosforne šibice), metalni (metalna šipka). S dometkom $-ski$ su: acetilenski, hidrogenski, karbonski, terpentinski, vitaminski, tj. kada osnova svršava suglasnikom $-n-$. Neki takvi pridjevi mogu imati čisto odnosno značenje: alkoholna psihoza, fosforno nalazište, metalna industrija.

Gradivni pridjevi od kemijskih elemenata i nekih spojeva tvore se dometkom *-ev* ako imenica svršava na *-ij*: barijev, berilijev, cerijev, kalcijev, natrijev, kalijev itd., minijev. Rjeđe se od naziva elemenata upotrebljavaju gradivni pridjevi s dometkom *-ski*: magnezijски, natrijski, plutonijski, a češće od naziva spojeva: amonijski.

g) S dometkom *-jav* *Babić* navodi samo trihinjav koji znači da neko ima trihine, tj. da ima ono što osnovna imenica znači, kao što su i pridjevi od isto takvih hrvatskih imenica: glistav, trakavičav.

h) Pridjev protozojski koji se odnosi na imenicu ž. r. u množini protozoe izveden je od pretpostavljene imenice protozoi prema polatinjenoj imenici g. podrijetla *protozoum*, mn. *protozoa* (g. *prōtos* prvi, *zōon* životinja).

Posebnost u tvorbi imaju pridjevi od imenica na *-ik* pred kojim je samoglasnik: od imenica kenozoik, mezozoik, neozoik, paleozoik odnosi pridjevi su: kenozojski, mezozojski, neozojski, paleozojski.

Pridjevi od osnova koje svršavaju s dva i više suglasnika

a) Kvalitativni pridjevi od takvih osnova stranoga podrijetla tvore se dometcima *-(a)n*, *-en*, *-ovan*, a odnosi s *-ni*, *-eni*, *-ovni* i *-ski*.

Dometak *-(a)n* je najčešći, npr. ambulantan (odr. ambulantni, npr. a. bolesnik, tj. pokretan, koji se liječi hodajući), apsurdan (a. zaključak), paradoksan (paradokсно bilo) itd.

b) Kad osnova svršava na dva suglasnika, a označuje neživo, kvalitativan pridjev u hrvatskom jeziku ima najčešće dometak *-en*. Takvi su pridjevi: alabastren, kositren, naften (nafteni škrlinci, slojevi).

c) Dometak *-ni* s odnosnim značenjem i u gradivnih pridjeva koji većinom imaju određeni oblik veoma je čest u izvedenicama od osnova s dva i tri suglasnika: adverbni, ambulantni (ambulantna kola, ambulatno liječenje), azbestni, cementni, infarktni, kolapsni, konzervni, labirintni, limfni, objektni, procentni, refleksni, rezervni, sekundni, sintakсни, sufiksni, subjektni, tangentni.

d) Dometkom *-eni* tvore se u književnom jeziku pridjevi kojima osnove svršavaju na dvosuglasničku i višesuglasničku skupinu. Njegovo je značenje odnosno kao i dometka *-ni*. Od usvojenih riječi lat. i grč. podrijetla ima malo pridjeva s tim dometkom iako je mogućnost tvorbe velika. Takvi su pridjevi: litreni, korizmeni, kvatreni, nafteni (n. tornjevi),⁶ psalmeni, krizmeni, takseni.

Izrazita je težnja u jeziku da se izbjegnu neuobičajene suglasničke skupine. Dometak *-eni* to omogućuje, a proizvodne mogućnosti tvorbe odnosa pridjeva tim dometkom bez ikakvih su zapreka. Gdje god nije moguće zbog gla-

⁶ S. *Babić*: Pridjevi od imenica nafta, Jezik XI, str. 157.

sovnih zapreka ili kada suglasničke skupine koje bi nastale ne bi bile u skladu s fonološkim iskustvom u hrvatskom jeziku (trosuglasničke skupine), odnosno pridjevi mogu se tvoriti dometkom *-eni*; npr. plazmeni: plazma, sintagmeni: sintagma itd.

e) Osnove s dva suglasnika imaju odnosne pridjeve i s dometkom *-ski*: diftonški, algebarski, filmski, gigantski, kontinentski, psalmski.

f) Od nekih osnova na dva suglasnika, uglavnom jednosložnih, tvore se odnosni pridjevi dometkom *-ovni*, npr. bronhovni: bronh (bronhovna sipnja, bronhovne žlijezde, bronhovni karcinom).⁷

B. Peričić upotrijebio je i kvalitativan pridjev po obliku dometkom *-ovan*, tj. bronhovan (bronhovan šum disanja). Iako nema zapreke da se i od stranih riječi tvore pridjevi dometkom *-ovan*, u navedenu opisu, kako se čini, bilo bi opravdanije upotrijebiti odnosni pridjev bronhovni jer se radi o šumu bronha pri disanju koji se čuje kao oštar zvuk grlenoga »H«.

Tvorba pridjeva dometkom -ast

Osnovno je značenje pridjeva izvedenih dometkom *-ast* u hrvatskom jeziku sličnost s kojim svojstvom imenice u pridjevskoj osnovi. Od usvojenih imenica latinskoga i grčkoga podrijetla takvi su pridjevi: deltast, elipsast, granitast, metalast, piramidast, želatinast, npr. deltasto ušće, elipsasto tijelo, metalast glas, piramidaste stanice u kori velikoga mozga, želatinasta masa (od lat. part. perf. *gelata*, novolat. *gelatina*, fr. *gêlatine*, hrv. kiljevina, kelje).

U pridjevima deltast, elipsast i piramidast sličnost je po obliku, u metalast po zvuku, u granitast i kristalast po građi, u želatinast po konsistenciji.

b) U kemijskoj terminologiji dometak *-ast* ima svojevrsno značenje, tj. označuje spojeve s manjom valentnosti: klorasta kiselina HCl_2 – klorna kiselina HClO_3 .

Tvorba pridjeva dometkom -ioni

Dometkom *-ioni* tvore se pridjevi od stranih imenica sa završetkom *-ija*, pred kojim je suglasnik *-c-*, *-s-*, ili *-z-*, tako da se odbacuje završetak *-ija*: organizacioni: organizacija, transmisioni: transmisija, disperzioni: disperzija. Imaju opće odnosno značenje. Takvi se pridjevi tvore od imenica koje u latinskom svršavaju na *-io*, *-ionis*, a rjeđe od imenica na *-ia*, *-iae* (npr. egzistencija).

⁷ A. Strümpell: Uputa u kliničko pregledanje bolesnika, preveo B. Peričić, Zagreb, 1937 (str. 12 i 13).

Budući da se od imenica na *-ija* bez obzira na podrijetlo tvore pridjevi dometkom *-ski*, a od onih koje svršavaju na *-zija* i dometkom *-ni*, to takvi pridjevi imaju usporedne likove s *-ijski*, odnosno i s *-ni* (posljednji uvijek s odbačenim *-ija*: disperzioni, disperzijski, disperzni).

S. *Babić* piše da dometak *-ioni* potječe iz ruskoga jezika s velikim brojem posuđenih ruskih pridjeva na *-ionnyj*. Budući da u hrvatskom književnom jeziku nije općenito usvojen i da mu je dometak *-ski* u svemu ravnopravan, on zaključuje da u tvorbi treba dati prednost dometku *-ski* (s. 229).

Dometak -ovit

Pridjevi izvedeni dometkom *-ovit* (ili *-ovit* ako je završni suglasnik nepčani), upotrebljavaju se kada se želi istaći da u čemu ima obilje nečega. Od usvojenih imenica lat. i grč. podrijetla takvi su pridjevi sumporovit (sumpor, sulfur), naftovit (n. sloj) i drugi.

Dometak -in i -ov

Kojiput se tvore pridjevi dometkom *-in* od pojedinih anatomskih i histoloških naziva, npr. aortin (aortin zalistak, ton, aortini šumovi), citoplazmin (citoplazmina membrana), iako su u upotrebi i pridjevi s drugim domecima, npr. aortni. Budući da se dometkom *-in* izvode odnosi pridjevi od osobnih imena, općih imenica za živo te od naziva bilja (ali ne i od drugih imenica iz toga područja), a ima usporednih pridjeva s drugim domecima ili je takve moguće izvesti, nije potrebno tvoriti ih dometkom *-in*. Prema tome odnosi pridjevi od tih dviju imenica pravilno glase: aortni (aortno ušće) i citoplazmeni (citoplazmene tvorevine).

To isto vrijedi i za tvorbu dometkom *-ov*. Može se reći Ahilova tetiva jer se radi o osobnom imenu, ali nije pravilan naziv timolov alkohol, nego treba biti timolni alkohol, kao što isti pisac upotrebljava npr. glutoidni i metilenski, a ne glutoidov i metilenov.

Pogovor i zaključci

Prikupljeni podaci o pridjevima izvedenim od preuzetih imenica latinskoga i grčkoga podrijetla hrvatskim pridjevskim domecima pokazuju da je njihov način tvorbe u skladu sa sustavnom izvedbom pridjeva od hrvatskih imenica. Oni također pokazuju da je takva tvorba živa i da je sve učestalija u novije vrijeme, po mom zapažanju.

Težnja je upravo na tome da se hrvatski pridjev tvori od usvojenog imeničkog oblika, a manje preobličanjem latinskoga ili grčkoga pridjeva. Domeci koji se upotrebljavaju kao tvorbeni morfemi ujedno su značajve jedinice koje daju određene značevne razlike pridjevima od iste osnove usvojene imenice u znanstvenom kao i u književnom jeziku.

Moguće je, dakle, tvorbu pridjeva od usvojenih imenica latinskoga i grčkoga podrijetla sustavno opisati i razvrstati prema tvorbenim obrascima koji vrijede za književni jezik. Opravdano je da se izvođenje pridjeva čiji je postanak sa sinkronijskoga gledišta jasan prema usvojenim imenicama smatra tvorbom riječi. Takvo stanovište ujedno omogućuje stvaralačku primjenu potvrđenih obrazaca za tvorbu novih pridjeva. Shvaćajući jezik ne samo kao skup potvrđenih, izrečenih ili napisanih riječi, nego prvenstveno kao skup pravila za proizvodnju svih mogućih strogo uvjetovanih izvedenica i složenica osigurava se stvaralačka moć jezika. Svaki dometak je morfem čijim pravilnim povezivanjem s osnovom nastaje pridjev s određenim značenjem.

Prema tome opisivanje tvorbe pridjeva od preuzetih riječi latinskoga i grčkoga podrijetla hrvatskim domecima daje nam takve obrasce po kojima se mogu, kada nastane potreba, izvoditi novi pridjevi koji su jezično opravdani i značevno različiti prema drugim pridjevima od iste osnove.⁸

PITANJA I ODGOVORI

VRST ILI VRSTA?

Lektorica u jednom izdavačkom poduzeću naišla je nekoliko puta na oblike *vrst*, *vrsti* i zamijenila ih oblicima imenice *vrsta*. Mislila je da dobro čini jer u Maretićevu Jezičnom savjetniku piše:

»*vrst*, Art, Gattung, je kajk.: bolje: *vrsta* dakle: građa ove vrste, a ne: ove *vrsti*.«

Nakon upozorenja da Pravopis hrvatsko-srpskoga književnog jezika ima samo *vrst*, *vrsti* našla se u nedoumici i pita kako da odsad postupa. Kako je to pitanje aktualizirano i u polemici o Matičinom Rječniku, bit će dobro da na to pitanje odgovorimo javno.

Maretićev postupak s gledišta književnog jezika lingvistički je sasvim opravdan: od dvaju sinonimnih oblika sa stilski neutralnim značenjima, u istoj službi, prednost treba dati jednom od njih ako postoje imalo značajniji razlozi.

Za davanje prednosti oblicima *vrsta*, *vrste* bilo je razloga, a to u hrvatskoj savjetničkoj i normativnoj literaturi ima dužu tradiciju. Već je Vatroslav Rožić u »*Barbarizmima*« u hrvatskom jeziku rekao da je *vrst* kajkavizam. Danas to potvrđuje i građa koja se skuplja za rječnik kajkavskog narječja. U njoj se nalaze potvrde samo za *vrst*. Boranić je taj oblik u svom Pravopisu označio zvjezdicom i kraticom *dijal.* i preporučio mjesto nje *vrsta*, *vrste*. Kasnije je uklonio i zvjezdicu i oznaku, ali ni u posljednjim izdanjima preporuke nije mijenjao. Budući da je Boranićev Pravopis dugo bio odreditelj jednog dijela hrvatske jezične norme, a po tome i hrvatske jezične tradicije, korisno je i danas poslužiti se njime, ako u njemu nalazimo odgovor na traženo leksičko pitanje, jer novi zajednički Pravopis nije mijenjao opću leksičku normu. Što je u nj dospjela samo imenica *vrst*, nije zbog neke prednosti, nego zato što je pravopisni problem (*vršću*), a *vrsta* nije pa je u tom pravopisu i nema.

⁸ Ovim zapažanjima je izvor znanstvena, uglavnom medicinska, i druga literatura koju sam čitao nekoliko posljednjih mjeseci bez posebna probira. Iz tih izvora bilježio sam pridjeve koji su mi poslužili kao građa za ovaj osvrt. Ukupno sam zabilježio oko 400 takvih pridjeva na posebne listiće s označenim izvorom.